

26.9.2019

EOAK/4536/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Piatta Skottman-Kivelä

TERAPIAN JÄRJESTÄMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli kirjeessään 3.9.2018 kaupungin varhaiskasvatuksen menettelyä rajoittaa varhaiskasvatuksen toiminta-aikana toteutettavia lasten yksilöterapioiden ja kuntoutusta niin, ettei niitä uuden yleislinjauksen mukaan voida toteuttaa kaupungin päiväkodeissa kello 9–11 välisenä aikana.

Kantelijan mukaan aiemmin kaupungin päiväkodeissa terapiat oli toteutettu ilman aikarajoja, yhteistyössä eri tahojen kanssa ja lapsen etu sekä yksilöllinen tilanne huomioiden. Uuden kategorisen aikarajauksen seurauksena vammaisten ja muiden erityisen tuen tarpeessa olevien lasten mahdollisuus saada kuntoutusta heille parhaimmin soveltuvana ja heille eniten hyötyä tuottavana ajankohtana heikentyi. Pätevien terapeuttien löytäminen oli vaikeaa ja aikarajauksen myötä terapia-aikojen sopiminen vaikeutuisi entisestään.

Kantelija arvosteli myös kaupungin puutteellista tiedottamista asiassa. Kyse oli lasten ja heidän perheidensä kannalta merkittävästä linjauksesta ja se kohdistui lapsiin, joilla oli suuria suoritus- ja osallistumisrajoitteita arjessaan. Asiasta ei ollut kuitenkaan etukäteen aktiivisesti kerrottu vanhemmille, vaan esimerkiksi kantelija oli kuullut asiasta lapsensa terapeutilta.

Lisäkirjeessään 7.1.2019 ja 8.5.2019 kantelija toi yleisesti esille, että aikarajauksen myötä lasten terapeutit olivat kieltäytyneet ottamasta tai luopuneet ko. kaupungin asiakkaista, koska terapia-aikojen sopiminen oli niin hankalaa.

2 SELVITYS

Kantelukirjoituksen 3.9.2018 johdosta sivistyslautakunta antoi 14.11.2018 lausunnon, joka sisälsi sivistysjohtajan ja varhaiskasvatuksen johtajan selvityksen.

3 RATKAISU

3.1. Saatu selvitys

Kanteluun liitettyjen asiakirjojen mukaan varhaiskasvatusjohtaja oli 7.8.2018 perustellut kantelijalle yksilöterapia-aikojen rajoitusta tilojen riittämättömyydellä sekä pyrkimyksellä rauhoittaa toiminta-aika (9–11) varhaiskasvatuksen omien tavoitteiden saavuttamiselle. Terapeutit olivat kuitenkin tervetulleita ryhmiin tuolloinkin, jos terapia toteutettiin osana ryhmän toimintaa.

Kaupungin oikeusasiamiehelle antaman selvityksen mukaan varhaiskasvatuksessa oli ollut haasteena tilanteet, jolloin terapeuteilla ei ollut omia vastaanottotiloja ja terapia haluttiin toteuttaa varhaiskasvatuksen tiloissa. Päiväkotien toimintaympäristöt ja mahdollisuudet osoittaa yksittäistä tilaa kahdenkeskiselle terapialle olivat hyvin erilaisia. Päiväkodilla tuli olla oikeus asettaa rajoja toiminnalle, joka esti päiväkodin antaman varhaiskasvatuksen toteuttamista.

Selvityksen mukaan linjaukset mahdollisti paitsi kaikkien lasten osallistumisen varhaiskasvatukseen ja sen tavoitteiden toteutumiseen lapsen varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti, myös lapsen lääkinällisen kuntoutuksen (esim. puhe-, toiminta- ja fysioterapian) erityisesti silloin, kun sen toteuttaminen onnistui osana varhaiskasvatusryhmän toimintaa. Tällöin toiminta oli suunniteltu yhdessä terapeutin kanssa lapsen kehitystä ja toimintakykyä tukevaksi. Kaupungin varhaiskasvatuksen keskeinen toimintatapa oli pienryhmätoiminta, joissa toiminta- ja fysioterapioita toteutettiin usein terapeuttien ja kasvattajien yhteistyössä.

Selvityksessä todetaan, että yksilöterapioiden ei pääsääntöisesti ole mahdollista toteuttaa aikana, jolloin varhaiskasvatuksen oma toiminta on aktiivisimmillaan. Yksilöllisiä ratkaisuja perheen ja lapsen tarpeet huomioiden oli kuitenkin tehty, jos muuta sopivaa aikaa ei yksilöterapian toteuttamiseen varhaiskasvatuksen tekemän linjauksen mukaisesti ollut löytynyt. Kaupungin mukaan yhteistyössä terapeuttien kanssa oli löydetty ajat terapioille ja terapeutit olivat tulleet aikaisempaa aktiivisemmin tutustumaan lasten arkeen ryhmässä.

3.2 Keskeiset oikeusohjeet

Suomen perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä. Sekä YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (lapsen oikeuksien sopimus, LOS) että YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva sopimus (vammaissopimus) velvoittavat myös kuntaa varhaiskasvatuksen järjestäjänä toimenpiteisiin, joilla kaikkien lasten osallisuutta voidaan vahvistaa ja tukea.

LOS 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. LOS 2 artikla edellyttää kunnioittamaan ja takaamaan tunnustetut oikeudet kaikille lapsille ilman minkäläistä erottelua. LOS 23 artiklan mukaan vammaisen lapsen tulisi saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja helpottavat lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan. Vastaavasti YK:n vammaisyleissopimuksen 7 artiklan mukaan vammaisten lasten tulee voida nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu.

Vammaisyleissopimuksen 2 artiklan mukaan "kohtuullinen mukauttaminen" tarkoittaa tarvittaessa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Yleissopimuksen 5 artiklassa todetaan, että yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet varmistukseksi kohtuullisten mukautusten tekemisen (3 kohta). Erityistoimia, jotka ovat tarpeen vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden jouduttamiseksi tai saavuttamiseksi, ei katsota tämän yleissopimuksen tarkoittamaksi syrjinnäksi (4 kohta).

Hallintolain 7 §:ssä säädetään hallinnon palveluperiaatteista ja palvelun asianmukaisuudesta. Sen mukaan asiointi ja asian käsittely viranomaisessa on pyrittävä järjestämään siten, että hallinnossa asioiva saa asianmukaisesti hallinnon palveluita ja viranomaisen voi suorittaa tehtävänsä tuloksellisesti.

Yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukaan viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Lain 15 §:n 1 momentin perusteella viranomaisen ja koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilan-

teessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoriutua työtehtävistä ja edetä tyouralla. Lain 8 §:n 2 momentin mukaan kohtuullisten mukautusten epäminen on laissa tarkoitettua syrjintää.

Uuden varhaiskasvatustalain (540/2018) 3 §:n 1 momentin mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on muun muassa 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia, 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista, 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmetyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä, 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatustalain 4 §:n mukaan varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä tai tuotettaessa ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lain 7 §:ssä säädetään monialaisesta yhteistyöstä ja kehittämisestä muun ohella, että varhaiskasvatuksen järjestäjän ja tuottajan on tarpeen mukaan toimittava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa lapsen tarvitseman tuen ja palvelujen kokonaisuuden arvioimiseksi, suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi.

Lain 20 §:n mukaan lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lapsen vanhemmille tai muille huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin (2 ja 3 mom).

Lain 23 §:ssä säädetään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattava tavoitteet lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen tuen tarve, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen (1 mom).

Sekä aiemmat (2016) että uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 (määräys OPH-2791.2018, voimassa 1.1.2019 alkaen) korostavat säännöllisen yhteistyön merkitystä tuettaessa lapsen varhaiskasvatuksen järjestämistä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatus-, opetusta ja hoitoa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä. He vastaavat myös siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Yhteistyön merkitys huoltajien kanssa korostuu lasten kehityksen ja oppimisen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta, kuten lastenneuvolasta, kasvatus- ja perheneuvolasta tai vammaispalveluista. Monialaisen yhteistyön tavoitteena on varmistaa varhaiskasvatuksen toteuttaminen toimintayksiköissä lasten tarpeita vastaavasti. Lapsen tarvitsema tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan on tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.

3.3 Arviointi

Yksilöterapian toteuttamisaikoja koskeva raja

Suomen perustuslain 109 §:n mukaan eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa.

Oikeusasiamies ei laillisuusvalvonnassaan voi ottaa kantaa tarkoituksenmukaisuuskysymyksiin, eikä puuttua siihen, miten viranomaiset käyttävät niille lain mukaan kuuluvaa harkintavalttaa, jos tätä harkintavalttaa ei ole ylitetty.

Nyt arvioitavana oleva asia on tullut vireille 3.9.2018 ja koskee osin tapahtumia aiemman varhaiskasvatuslain voimassaoloaikana. Tältä osin totean selvyuden vuoksi, että uusi varhaiskasvatuslaki astui voimaan pääosin 1.9.2018. Opetushallitus päätti 19.12.2018 uusista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, joiden perusteella laaditut paikalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on tullut ottaa käyttöön elokuussa 2019. Kaupungin verkkosivujen mukaan kaupungin uusi varhaiskasvatussuunnitelma on hyväksytty sivistyslautakunnassa 6.6 ja otettu käyttöön 1.8.2019. Kaupungin nyt voimassaolevassa varhaiskasvatussuunnitelmassa (s. 78–79) todetaan edelleen seuraavaa:

Puhe-, toiminta- tai fysioterapeutin kuntoutusta saavien lasten osalta tehdään yhteistyötä terapeuttien ja huoltajien kanssa. Terapeutit voivat tulla havainnoimaan lasta ryhmään, missä hän toimii omassa arkisessa ympäristössään. Ryhmän henkilökunta, erityisopettaja ja terapeutit tekevät yhteistyötä, jotta taidot, joita lapsi harjoittelee terapiassa siirtyvät arkeen. Kuntouttavien tahojen kanssa sovitut tavoitteet ja menetelmät kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Terapeutit kutsutaan mukaan lapsen vasu-keskusteluun. Ryhmässä toteutettavalle terapialle ei ole asetettu aikarajoitetta. Päiväkodissa toteutettavat yksilöterapiat pidetään toiminta-ajan (kello 9–11) ulkopuolella.

Näin ollen pidän perusteltuna viitata ja arvioida asiaa nyt voimassa olevan varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden näkökulmasta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on harkintavalttaa päättäessään varhaiskasvatuksen käytännön toteuttamisesta ja toimintatavoista esimerkiksi tekemällä toimitilojensa käyttöä koskevia tarkoituksenmukaisuuslinjauksia. Kunnan päätöksentekoa ja harkintavallan käyttöä varhaiskasvatusta järjestettäessä ja toteutettaessa ohjaavat ja rajoittavat kuitenkin lainsäädännön asettamat rajat, varhaiskasvatuslain 3 §:n mukaiset tavoitteet sekä hallintolain 6 §:n mukaiset hallinnon oikeusperiaatteet. Lapsen etu tulee ottaa ensisijaisesti huomioon varhaiskasvatuksen tavoitteiden mukaista järjestämistä sekä lain tulkintaa ohjaavana yleisenä periaatteena.

Saadun selvityksen perusteella en katso kaupungin menetellen tässä asiassa lainvastaisesti. Asiaa arvioidessani olen ottanut erityisesti huomioon sen, että selvityksen mukaan päiväkoodeissa oli tehty perheen ja lapsen tarpeet huomioivia yksilöllisiä ratkaisuja ja löydetty ajat terapioille niin, ettei kenenkään lapsen ”tuen tarve” [lue: tuki] ollut jäänyt toteutumatta.

Totean kuitenkin pitäväni kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman aikarajausta lähtökohtaisesti ongelmallisena. Mielestäni on selvää, ettei ainakaan kaikkia lapsen yksilöterapioida voida toteuttaa osana ryhmän toimintaa. Kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, on tärkeää, että lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä. Lapsen tarvitsemien palvelujen, esimerkiksi terapian ja kuntoutuksen kesto, intensiteetti ja toteuttamistapa suunnitellaan yleensä yksilöllisesti osana lapsena kuntoutus- ja muita palvelusuunnitelmia. Lapsen tarvitsema tuki kirjataan myös lapsen varhaiskasva-

tussuunnitelmaan ja tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Kategorisen aikarajauksen myötä tosiasiaa ohjataan varhaiskasvatuksen toimintayksikköjä sivuuttamaan kunkin lapsen yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden huomioiminen.

Perustuslain 22 § velvoittaa julkista valtaa käyttäviä turvaamaan perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Tämä tarkoittaa, että viranomaisen on valittava päätöksenteossaan eri ratkaisuvaihtoehdoista kussakin tapauksessa yksittäisen lapsen perus- ja ihmisoikeuksia parhaiten toteuttava ratkaisu ja myös kyettävä perustelemaan päätöksensä sen mukaisesti. YK:n lapsen oikeuksien sopimus, YK:n vammaisyleissopimus sekä yhdenvertaisuuslaki edellyttävät, että jokaisella lapsella on viime kädessä yksittäistapauksessa tehtävien kohtuullisten mukautusten kautta oikeus käyttää yhdenvertaisesti ja täysimääräisesti hänelle kuuluvia oikeuksia.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta huomautti varhaiskasvatustilanteesta koskevassa lausunnossaan (PeVL17/2018 vp, HE 40/2018), että varhaiskasvatusta koskevaa sääntelyä on edelleen arvioitava perustuslain 19 §:n 3 momentissa tarkoitettuna sosiaalipalveluna, johon kohdistuu riittävyysvaatimus, sekä yhtenä keinona toteuttaa julkisen vallan velvollisuutta tukea lapsen huolenpidosta vastaavia. Perustuslakivaliokunta myös painotti lausunnossaan, että lapsen etua on harkittava sekä yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.

Perustuslakivaliokunta arvioi vammaisten asemaa koulutusjärjestelmässä tukeutuen perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännökseen ja perustuslain 16 §:n 2 momenttiin, jonka perusteella julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta. Viittauksella erityisten tarpeiden mukaisuuteen tarkoitetaan valiokunnan mukaan muun muassa sitä, että julkisen vallan on pyrittävä vähentämään ja poistamaan terveydentilan tai vammaisuuden opiskelulle aiheuttamia mahdollisia esteitä. Valiokunta kiinnitti huomiota myös YK:n vammaisopimukseen, jonka 24 artiklassa korostetaan muun muassa sitä, ettei vammaisia henkilöitä saa sulkea koulutusjärjestelmän ulkopuolelle ja että heitä varten tehdään heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaisia kohtuullisia mukautuksia (ks. PeVL 60/2010 vp, s. 3/I.)

Näkemykseni mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee siten arvioida jokaisen lapsen tilannetta yksilöllisesti, hyvässä yhteistyössä lapsen vanhempien tai muiden huoltajien kanssa. Tarvittaessa päiväkotien tulee tarjota mahdollisuus yksilökohtaisiin joustoihin terapia- ja kuntoutusajoissa, jos lapsen etu sitä edellyttää, eikä terapiaa voida muutoin järjestää. Varhaiskasvatuksen järjestäjän eri toimintayksiköillä ja huoltajilla tulee myös olla tieto näistä joustomahdollisuuksista. Varhaiskasvatustilanteesta 16 § osaltaan velvoittaa antamaan huoltajille neuvontaa ja ohjausta seikoista, joilla vaikutusta lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen.

Yhteistyö ja tiedottaminen

Kuntalain 29 §:n mukaan kunnan tulee antaa riittävästi tietoja kunnan järjestämistä palveluista. Julkisuuslain 20 §:n 2 momentissa säädetään viranomaisen yleisestä velvollisuudesta tiedottaa toiminnastaan ja palveluistaan sekä yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksista ja velvollisuuksista toimialaansa liittyvissä. Hallintolain 7 § puolestaan velvoittaa viranomaista toteuttamaan palveluperiaatteen ja palvelun asianmukaisuuden vaatimukset. Hallintolakia koskevan hallituksen esityksen (HE 72/2002 vp) mukaan asioinnin järjestämisen keinoja ja laajuutta tulisi pyrkiä arvioimaan erityisesti palvelujen käyttäjinä olevien henkilöiden ja yhteisöjen tarpeiden kannalta. Sekä voimassa olevan että aiemman varhaiskasvatustilanteesta 580/2015, 7 b §) lapsen vanhemmille tai muille huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

Kaupungin selvityksen mukaan muuttuneesta käytännöstä eli terapioiden aikarajauksesta ei erikseen tiedotettu huoltajia, koska hoitopäivän aikaiset terapia-ajat oli aina sovittu terapeutin ja päiväkodin henkilökunnan kesken. Kaupungille oli tullut yllätyksenä, että terapeuttien oli vaikea järjestää aikoja varhaiskasvatuksen kannalta paremmin sopivana ajankohtana.

Kuten kantelija kirjeessään toi esille, lapsen terapioiden ja kuntoutuksen käytännön järjestämistavoilla ja -ajoilla voi olla suuri merkitys lapsen ja perheen elämässä ja arjessa. Mielestäni hyvä hallinto ja varhaiskasvatuslain mukainen yhteistyövelvoite olisi edellyttänyt, että asiasta olisi etukäteen tiedotettu ja keskusteltu huoltajien kanssa. Kuten edellä on todettu, yhteistyön merkitys huoltajien kanssa korostuu lasten kehityksen ja oppimisen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa. Myös lasten osallistuminen mahdollisuuksien mukaan heitä koskevaan päätöksentekoon ja palveluiden suunnitteluun mahdollistaa sen, että päätökset ja toiminta kohdistuvat nimenomaan yksilöllisesti lapsen tarpeisiin ja toiveisiin.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3. esittämäni käsitykset kaupungin varhaiskasvatuksen tietoon vastaavassa toiminnassa huomioon otettavaksi.

Tässä tarkoituksessa lähetän sivistyslautakunnalle jäljennöksen tästä päätöksestäni.